

MECDÜDDİN İŞHAK

(مجد الدين إسحاق)

Mecdüddin İshâk b. Muhammed
b. Yûsuf b. Âlî el-Endelûsî el-Malatî
(ö. 618/1221 [?])

**Fütüvvet teşkilâtının
Anadolu'da yayılmasında
önemli rolü olan sûfi.**

Sadreddin Konevî'nin babası olan Mecdüddin İshak Endülûs'ten Malatya'ya göç etmiş bir ailenin çocuğudur. İbnü'l-Arabî ondan "Çocukluk arkadaşım" diye bahsettiğine göre Endülûs'te doğmuş olmalıdır. Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Kılıcarşan'ın Malatya'yı almasından (574/1178) sonra onun hizmetine girdiği, sultanın küçük oğlu Gıyâseddin Keyhusrev'i (I.) Borgulu'ya (Uluborlu) melik tayin ettiği sırada Mecdüddin İshak'ı da oğlunun eğitimiyle görevlendirdiği bilinmektedir. Mecdüddin İshak, I. Keyhusrev'in melikliği (1185-1192) ve ilk saltanatı (1192-1196) döneminde onun maiyetinde bulundu. I. Keyhusrev kardeşi Rükneddin Süleyman Şah tarafından Konya'da muhasara altına alınınca Mecdüddin de onunla birlikte Anadolu'yu terketmek zorunda kaldı. I. Keyhusrev, Konya'dan ayrılıp Halep, Diyarbekir, Harput üzerinden Trabzon'a, oradan da deniz yoluyla İstanbul'a, Mecdüddin İshak ise Dimaşk'a gitti. İstanbul'da sürgün hayatı yaşayan I. Keyhusrev, Süleyman Şah'ın ölümünden sonra uç Türkmenlerin yardımıyla Konya'yı ele geçirip ikinci defa tahta oturduğunda (601/1205) hocası Mecdüddin İshak'a Farsça manzum bir mektup yazarak onu Konya'ya davet etti. Mektubunda Mecdüddin'e, "Başında çamur da olsa onu burada yıka" diyordu (İbn Bîbî, I, 112). I. Gıyâseddin Keyhusrev, Malatya'yı büyük oğlu İzzeddin Keykâvus'un (I.) idaresine verdi. Mecdüddin İshak'ı da eğitim ve öğretimle meşgul olmak üzere onunla birlikte gönderdi. 601 (1205) yılında hacca giden Mecdüddin İshak orada bulunduğu dostları Evhadüddin-i Kirmânî, Ahî Evran, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, İbnü'l-Mufaddal ve İbnü'd-Dübeysî gibi birçok ilim ve fikir adamını Anadolu'ya davet etti. Bunların bir kısmı Anadolu'ya gelince Malatya'da ikamet etti, bu sayede Malatya büyük bir ilim merkezi haline geldi.

Mecdüddin İshak, Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev'in devleti yeniden yapılandırmasında, fütüvvet teşkilâtının Anadolu'da yaygınlaşması ve ahî teşkilâtının kuruluşunda önemli rol oynadı. I. Keyhusrev

607'de (1211) Alaşehir'de şehid edilince oğullarından Malatya Meliki İzzeddin Keykâvus'un tahta geçmesinde Vezir Muhammed el-Gâzî el-Malatî ile Mecdüddin İshak'ın önemli katkısı oldu. I. Keykâvus döneminde (1211-1220) sultanın katında büyük bir itibara sahip bulunuyordu. Tokat Meliki Alâeddin Keykubad saltanat davasıyla kardeşi I. İzzeddin Keykâvus'a karşı ayaklandığında galip gelen İzzeddin, Keykubad'ı öldürmek istedi, ancak Mecdüddin İshak bunu engelledi ve Alâeddin Keykubad, Malatya yakınlarındaki Minşâr Kalesi'nde hapsedildi. Mecdüddin İshak bu dönemde de Anadolu Selçuklu Devleti'nin kültür politikasını yönlendiren en etkili kişi oldu. Onun bu dönemdeki önemli hizmetlerinden biri de fütüvvet teşkilâtının Anadolu'ya giriş sürecinde etkin rol üstlenmesidir. I. İzzeddin Keykâvus tahta çıktığını bildirmek, İslâm dünyasıyla irtibatını ve fütüvvet teşkilâtına girişini sağlamak için Mecdüddin'i Bağdat'a elçi olarak gönderdi. Mecdüddin İshak, Bağdat'ta yaptığı görüşmelerle Anadolu Selçuklu Devleti ile Abbâsî halifelîği arasında siyasî-kültürel anlaşmaların gerçekleştirilmesinde aktif rol oynadı. Bu sırada fütüvvet teşkilâtının "şeyhü's-şüyûh"u kabul edilen Ebû Hafs Şehâbeddin es-Sühreverdî ile de görüştü. Halife Nâsır-Lidînillâh, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un fütüvvet teşkilâtına kabulünü bildiren bir fütüvvetnâme ile teşkilâtın sembolü olan fütüvvet şalvarını sultana ulaştırmak üzere Mecdüddin İshak'a teslim etti, ayrıca sultan için saltanat menşurunun çeşitli hediyelerle birlikte kendisine verip onu Anadolu'ya uğurladı (a.g.e., I, 176-177).

I. İzzeddin Keykâvus sefere çıktığında Mecdüddin İshak'ı yanında götürür ve sözlerine itibar ederdi. Onun Sultan I. Keykubad döneminde biraz geri planda kaldığı söylenirse de bu doğru değildir. Halife Nâsır-Lidînillâh, Şehâbeddin es-Sühreverdî'yi Sultan I. Keykubad'a fütüvvet libasını kuşatmak için Anadolu'ya gönderdiğinde bu işi dostu Mecdüddin İshak ile birlikte yapmayı düşünmüştü. Sühreverdî bu sırada Malatya'da bulunan Mecdüddin İshak'ı da yanına almak istedi, ancak Mecdüddin hastalığı yüzünden gelemeyince Sultan Keykubad'a fütüvvet libasını Konya'da bizzat kendisi giydirdi. Mecdüddin İshak muhtemelen bu olaydan kısa bir süre sonra vefat etti (618/1221). Onun 1215-1220 yılları arasında öldüğü de ileri sürülür. İbn Bîbî, Anadolu'da çok saygın bir konuma sahip olan Mecdü-

din İshak'ı, "dinin büyüğü, İslâm'ın yıldızı, müslümanların iftihar kaynağı, doğruluk örneği, âlimlerin şeyhi" diye niteler (a.g.e., I, 178).

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin yakın dostlarından olan Mecdüddin İshak ölümünden bir süre önce oğlu Sadreddin Konevî'yi kendisine emanet etmiştir. İbnü'l-Arabî bir mektubunda, "Ey İshak! Kardeşinden sağlam bir nasihat dinle, sultanlara yakınlık sana gurur vermesin" demiştir (*Muḥâḍaratü'l-ebrâr*, vr. 145^{a-b}). İbnü'l-Arabî, Mecdüddin İshak ölünce onun dul kalan eşiyle (Sadreddin Konevî'nin annesi) evlenmiştir (Lâmîî, s. 632). Mecdüddin, elçi olarak Bağdat'a gidiş gelişleri sırasında devrin ünlü bilginlerinden İbnü'l-Esîr kardeşler (Mecdüddin İbnü'l-Esîr, İzzeddin İbnü'l-Esîr, Ziyâeddin İbnü'l-Esîr) ve İbnü'l-Cevzî ile tanışmış, onların bazı eserlerini Malatya'ya getirmiştir. Bu eserlerden birçoğu bugün Konya Yûsuf Ağa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Muḥâḍaratü'l-ebrâr*, Konya Yusuf Ağa Ktp., nr. 546, vr. 145^{a-b}; *Anonim Selçuknâme* (nşr. ve trc. Feridun Nafiz Uzluk, *Târih-i Âlî Selçuk III* içinde), Ankara 1952, s. 25; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, III, 159; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, I, 45, 56-76, 111-113, 127, 135, 140, 175, 176-178, 249-253; Ebû'l-Ferec, *Târih*, II, 424, 463; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III, 218; IV, 166; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 265-270; İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi* (trc. Mehmet Keskin), İstanbul 1995, XIII, 273; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 632; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara 1997, s. 19, 20, 22, 23, 64, 65, 97, 98; Tuncer Baykara, *I. Gıyâseddin Keyhusrev (1164-1211): Gazi-Şehit*, Ankara 1997, s. 23, 47; Mikâil Bayram, *Ahî Evren ve Ahî Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya 1997, s. 24-25, 27, 28-29; a.mlf., *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2003, s. 8, 32-49, 190-199; a.mlf., *Şeyh Evhadü'd-din Hâmîd el-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, Konya 2005, s. 14, 167 (67. hikâye); Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1999, s. 237, 238, 276, 288, 293, 298, 330; Mahmut Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî'nin I. İzzeddin Keykâvus'a Yazdığı Mektubun Işığında Dönemin Dini ve Siyasî Tarihine Bakış", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler*, Konya 2001, II, 17-18; a.mlf., "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *DİA*, XX, 493, 512, 513; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi ve Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006, s. 137; Haşim Şahin, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler: 1299-1402* (doktora tezi, 2007), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 47-49; a.mlf., "Şeyh Mecdüddin İshak'ın Selçuklu İdaresiyle İlişkileri", *I. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri (20-21 Mayıs 2008)*, Konya 2010, s. 203-211; a.mlf. – Sara Nur Yıldız, "In the Proximity of Sultans: Majd al-

Din İshâq, Ibn 'Arabi and the Seljuk Court", *The Seljuks of Anatolia, Court and Society in the Medieval Middle East* (ed. A. C. S. Peacock – Sara Nur Yıldız), London-New York 2013, s. 173-206; Fr. Taeschner, "İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)" (trc. Fikret İşıltan), *İFM*, XV/1-4 (1953-54), s. 13-14, 18, 25; Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluların Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak", *TTK Belleten*, LXXVI/276 (2012), s. 421-432; Ekrem Demirli, "Sadreddin Konevî", *DİA*, XXXV, 420-421.

MEHMET ALİ HACIGÖKMEN

MEDENÎ, Ahmed Tevfik

(أحمد توفيق المدني)

Ahmed Tevfik b. Muhammed
b. Ahmed b. Muhammed
el-Medenî et-Tûnisî el-Cezâirî
(1899-1983)

**Tunus ve Cezayir
bağımsızlık hareketinin
önemli isimlerinden,
ilim, edebiyat ve siyaset adamı.**

26 Cemâziyelâhîr 1317'de (1 Kasım 1899) başşehir Tunus'ta doğdu. Ailesi, 1871 yılında Cezayir'de Fransız sömürge yönetimine karşı başlayan ayaklanmaya katılmış ve ardından Tunus'a göç etmek zorunda kalmıştır. Babası Cezayir eşrafından Muhammed b. Ahmed, annesi Âişe bint Ömer b. Mustafa Poyraz et-Türkî'dir. Medenî nisbesi, Medine'de doğduğu için bu nisbe ile anılan büyük dedesinden gelmektedir. İlk dinî bilgileri ailesi içinde aldık-tan sonra küttâba gitti ve hıfzını tamamladı. 1909'da el-Medresetü'l-Kur'âniyye'ye kaydoldu. Burada Muhammed Safer ve Seyyid Şâzelî el-Mevrâlî'den ders aldı. Bu süreçte dinî, siyasî ve millî konulara ilgi duymaya başladı. Yazı ve hitabet kabiliyetiyle dikkat çekti. 1911 yılında İtalya'nın Libya'yı işgali üzerine arkadaşları ile birlikte halkı cihada davet etti ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için yardım topladı.

1913'te el-Medresetü'l-Kur'âniyye'yi tamamlayınca Zeytûne Medresesi'ne girdi. Burada Muhammed en-Nahlî'den tefsir, Muhammed b. Yûsuf'tan belâgat, Muhammed Sâdık en-Neyfer'den fıkıh, Muhammed b. Kâdî'dan sarf ve nahiv, Muhammed b. Şa'bân'dan mantık ve felsefe, Muâviye et-Temîmî'den Arap dili dersleri aldı. el-Medresetü'l-Haldûniyye'de Hasan Hüsnî Abdülvehhâb'dan tarih okudu ve onun gözde talebeleri arasına girdi. Bu sırada tanıştığı Hüseyin el-Cezîrî ve Sâdık er-Rızkî'dan çok etkilendi. 1914 yılından itibaren Hüseyin el-Cezîrî'nin aracılığıyla *el-Fârûk* gazetesinde yazılar yazmaya

Ahmed
Tevfik
el-Medenî

başladı. 1915'te Fransız sömürge yönetimine karşı direniş faaliyetlerine katıldı. Tüccar kılığında bazı şehirlere seyahatler yaparak davasını anlatmaya çalıştı. Bu faaliyetleri dolayısıyla tutuklandı. Üç yıl sonra serbest bırakılınca Zeytûne Medresesi'ne döndü (1918). 1920'den itibaren *eş-Şavâb*, *el-Vezîr* ve *el-Müşîr* gazetelerinde "Mansûr" takma adıyla sömürge yönetimi aleyhinde yazılar yazdı. Tunus bağımsızlık hareketinin önemli isimlerinden Abdülazîz b. İbrâhim es-Seâlibî'nin sömürge yönetimini eleştiren *la Tunisie martyre* (Paris 1920; daha sonra Hammâdî es-Sâhilî tarafından *Tûnis eş-şehîde* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir [Beyrut 1984]) adlı eserinden bazı kısımları Arapça'ya çevirip *el-Müşîr* gazetesinde yayımladı. Bu yayının geniş halk kitleleri üzerinde büyük etki uyandırması üzerine gazete kapatıldı.

Mayıs 1920'de, Şeyh Abdülazîz es-Seâlibî ile birlikte el-Hizbül-Hüred-düstûrî et-Tûnisî'nin kurucuları arasında yer aldı ve çeşitli görevler üstlendi. Hareketin yayın organı olan *el-Fecr* dergisinde yazılar yazdı ve yöneticilik yaptı. 1921'den itibaren cemiyet adına ülkeyi dolaşmaya başladı; yazılarının yanı sıra şehirlerde ve köylerde yaptığı konuşmalarla geniş halk kitlelerini etkiledi. Bu sıralarda Lahor'da yayımlanan, İslâm birliğini ve Osmanlı hilâfetini savunan *el-Manşûr* adlı haftalık gazetenin teklifini kabul ederek yine Mansûr adıyla yazılar kaleme aldı. Filistin ve Suriye'nin haklarını savunan Emîr Şekîb Arslan ve arkadaşlarına destek verdi. Emîr Şekîb Arslan'la uzun yazışmalar yaptı. 20 Aralık 1923'te yürürlüğe giren vatandaşlık kanununa karşı çıktı. Muhammed Ali el-Hammâmî liderliğindeki Tunus işçi hareketini destekledi. İslâm dünyasının siyasal ve ekonomik açıdan güçlü olması ve müslümanların birliği için Osmanlı hilâfetini savundu. Lecnetü'l-hilâfe'nin başkanı

sıfatıyla son Osmanlı halifesi Abdülmecid Efendi'ye bir telgraf gönderip desteklerini bildirdi. Hilâfetin kaldırılmasından sonra da müslümanların problemlerinin çözümünü konusunda onunla yazışmalara devam etti (Ahmed Tevfik el-Medenî, *Hayâtü kifâh*, I, 324-328).

Ahmed Tevfik el-Medenî 1924 yılında günlük *ez-Zühre* gazetesinde dış politika yazıları yazmaya başladı. Arkadaşlarıyla birlikte kurdukları el-Mecmau'l-ilmîyyü't-Tûnisî bünyesinde yeni Tunus anayasasının hazırlık çalışmalarına katıldı. 29 Kasım 1924'te Tunus'un haklarını savunmak üzere Paris'e giden heyette sekreterlik yaptı. Tunus'a dönünce evi emniyet güçleri tarafından arandıysa da herhangi bir suç unsuruna rastlanmadı. Bir müddet sonra Haldûniyye Cemiyeti müdürü Muhammed Tâhir İbn Âşûr, kendisini davet ederek geçici bir süre için siyaseti bırakıp Kahire'ye veya Dimaşk'a gitmesini, orada yetişip üniversite öğrenimini tamamladıktan sonra Tunus'a dönmesini istedi. Ahmed Tevfik her türlü engellemeye rağmen mücadeleden vazgeçmeyeceğini belirtti ve teklifi kabul etmedi.

Tunus'taki siyasî faaliyetleri sömürge yönetimi tarafından engellenen Ahmed Tevfik 5 Haziran 1925'te anavatanı Cezayir'e sürgün edildi. Önce Kosantîne'ye, ardından başşehir Cezayir'e gitti. Cezayir belediyesi Ahmed Tevfik'in vatanına dönmesi dolayısıyla bir tören düzenledi. Cezayir hükûmeti tarafından kendisine resmî *el-Mübeşşir* gazetesini yayımlığı teklif edildiyse de kabul etmedi. Âlim ve ıslahatçı Şeyh Abdülhamîd İbn Bâdis'in çıkardığı *eş-Şihâb* dergisinde iç ve dış politikayla ilgili yazılar yazdı. 1926'da Tunus sömürge yönetimi tarafından siyasetle uğraşmaması şartıyla ülkesine dönmesine izin verildi, ancak kendisi bunu reddetti. Tunus'taki arkadaşlarıyla haberleşmeyi sürdürdü. 13 Aralık 1926'da izin alarak hasta anne babasını ziyaret için Tunus'a gitti. Cezayir'e döndükten sonra iki yıl ticaretle meşgul olduysa da başarılı olamayınca bundan vazgeçti. Ardından Nâdî't-terakkî cemiyetini kurdu ve burada Cezayir'in kurtuluşu için yapılan faaliyetlerin yanında konferanslar verdi. Cezayir temsilciler birliği, İslâmî yardım cemiyeti gibi cemiyetlerin kurulması, Kuzey Afrika öğrenci kongresinin toplanması, Filistin mücadelesinin desteklenmesi ve hristiyan misyonerlik faaliyetlerinin önüne geçilmesi Terakkî Cemiyeti'nin başlıca faaliyetleri arasındaydı.